

Ders IX

Kırgız Türkçesinde Benzeşmezlik Kuralı

Bir kelime içinde veya kök ve ek arasındaki benzer seslerin kendine benzemeyen bir başka seslere dönüşmesine benzeşmezlik (disimilasyon) denilir. Benzeşmezlik bir başka deyişle aynı nitelikteki seslerden birinin başka nitelik taşıır duruma gelmesidir.

-ла>-да:	пул - ла жан - ла чың - ла	пулда- жанда- чыңда-	“pullamak” “yanaşmak” “sağlamlaştırmak” vb.
-лар:	кыз-лар жыл-лар кийим-лар	кыздар жылдар кийимдер vb.	

/P/ ve /й/ seslerinden sonra gelen /л/‘li ekler de deęiştirilmeden ya da /д/‘li şekilleri ile paralel kullanılır. Bu tür paralellik yazıda da geçerlidir.

түрлө // түрдө
карла // карда
жерлик // жердик
турлүү // түрдүү vb.

Benzeşmezliğin bir dięer örneęi de /з/ ve /й/, /л/, /м/, /н/, /ң/, /р/ yarı ünsüzleri biten kelimelere /н/ ile başlayan ekler eklendiğinde görülür. Bu durumda da adı geçen sesler /д/‘ye dönüşür.

-ны>-ды:	сарай-ны көз-ны тал-ны шаар-ны	сарайды көздү талды шаарды vb.
-нын>-дын:	токой-нын кыз-нын кол-нын	токойдун кыздын колдун
-ныкы>-дыкы:	сарай-ныкы кыз-ныкы айыл-ныкы	сарайдыкы кыздыкы айылдыкы vb.

Kök ve ek arasında, iki kelime arasında dil-diş sesleri ч-с, ч-т, ч-ч, ч-ж yan yana geldiğinde de benzemezlik hadisesi meydana gelir ve /ч/ yerine /ш/ söylenir, fakat yazıda /ч/ korunur.

ч-ч>шс:	чач-са кач-сын тынч-сыз	чашса кашсын тыншсыз
ч-т>шт:	ач-ты кеч-те	ашты кеште

Көнүгүүлөр

1. Аşağıdaki kelimelere rica ifade eden -чы eki ekleyiniz.

көр-	кач	кеч-
сана-	ук	ат-
ач-	бер-	уч-
ал-	чач-	кет-

1. Аşağıdaki kelimelere -сыз ekinі ekleyiniz.

өч	таарыныч	биз
уч	кубаныч	каз
ич	өкүнүч	туз

3. Аşağıdaki kelimelere (-lı anlamına gelen) -чан ekinі ekleyiniz.

көлөч	чапан	ат
кылыч	көйнөк	эшек

4. Аşağıdaki kelimelere küçültme -ча ekinі ekleyiniz.

сандык	үстөл
тектир	кепе

5. Аşağıdaki kelimelere fiil уарым eki -ла ekleyiniz.

кашык	чаң
күрөк	кол
таш	бел
балта	сол
кылыч	жол